

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ У РОБОТІ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті досліджено процес формування правової свідомості підлітків у роботі молодіжних громадських організацій. Розкрито практичний досвід роботи Запорізької обласної молодіжної громадської організації “Молодіжна поліцейська академія” з формування правосвідомості учнів запорізьких шкіл.

Ключові слова: формування, правосвідомість, правова культура, молодіжна громадська організація, форми та методи роботи.

У сучасних умовах інтенсивної розбудови Української правової держави особливого значення набуває проблема формування правосвідомості і правового виховання населення взагалі та підростаючого покоління зокрема.

Історія свідчить, що формування правової держави неможливе без високого рівня правосвідомості всіх її громадян, оскільки саме низький рівень правосвідомості призводить до порушення правових норм, свідомих або неусвідомлених протиправних учинків. Соціально-економічні перетворення зумовили потребу в новому типі особистості з високим рівнем правосвідомості і правової культури, спроможної самостійно приймати рішення, відповідати за свої вчинки, здійснювати вільний вибір, гнучко реагувати на життєві ситуації.

Сучасна загальноосвітня школа має безліч проблем, і найболючіша серед них – зростання труднощів у вихованні дітей і підлітків, збільшення кількості асоціальних проявів у поведінці, правопорушень і злочинів. Кількість дітей групи ризику різко зростає. Частіше виявляється грубість у ставленні до вчителів, батьків, недисциплінованість на уроках, прогули, крадіжки, бродяжництво, хуліганство, пияцтво. Це пов'язано з конкретною ситуацією та умовами виховання в сім'ї, недоліками в організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах.

Отже, потреба у формуванні правосвідомості підростаючого покоління викликана тим, що діти вже сьогодні мають добре знати свої права, додержуватись правових і моральних норм, не припускати правопорушень. Такого стану можна досягти за умови цілеспрямованого, систематичного й добре організованого процесу правового виховання, формування нової правосвідомості молоді, розвитку її правового світогляду, системи правових знань, навичок правомірної поведінки.

У зв'язку з цим привертає увагу значна кількість наукових праць, присвячених правовому вихованню, його ролі в становленні й розвитку правосвідомості як надійного засобу профілактики правопорушень. Це публікації: М.О. Алемаскіна, Є.В. Болдирєва, Л.О. Єремєєвої, Г.Х. Єфремової, Л.М. Зюбіна, К.Є. Ігошева, Ю.Г. Кобринського, Г.М. Мінковського, В.В. Тишенка, А.П. Тузова, В.В. Устинової та ін. У них висвітлено шляхи подальшого покращення профілактичної роботи, спрямованої на викорінення правопору-

шень серед молоді, підкреслено, що запобігання й усунення причин правопорушень органічно пов'язане з розвитком свідомості, духовності, вихованням поваги до права, закону, формуванням ціннісно-правових орієнтацій, правових переконань.

Проблеми правової культури, правосвідомості та правового виховання вивчали провідні філософи, юристи, педагоги, соціологи: Ю.А. Агешин, О.В. Аграновська, С.С. Алексєєв, М.В. Бондаренко, М.П. Вербицький, Н.В. Вітрук, Н.Л. Гранат, А.І. Долгова, Л.В. Зорченко, Н.Ю. Євплова, А.К. Івлєв, А.І. Іванчак, Г.Р. Ішкільдіна, В.І. Камінська, Г.П. Касянович, Д.А. Керімов, Л.М. Корнієнко, В.М. Кудрявцев, О.А. Лукашова, М.І. Матузов, А.В. Міцкевич, В.С. Нерсєсянц, А.Р. Ратинов, В.П. Сальников, О.П. Семітко, Н.Ф. Спінжар, Д.Н. Узнадзе, Й.Ю. Фарбер, В.А. Чефранов, В.А. Щєгорцов та ін.

Методологічні засади теорії свідомості і правосвідомості як однієї з її форм закладені у працях М.А. Бердяєва, Г. Гегеля, Е. Дюркгейма, Р. Ієринга, І.А. Ільїна, І. Канта, М.М. Коркунова, М. Литвина, П.І. Новгородцева, Л.Й. Петражицького, Л.І. Сапеги, В.С. Соловйова, Е.Н. Трубецького, Г.Ф. Шершеневича та інших представників соціально-правової думки.

В Україні такі дослідження здійснювали Н.А. Бура, В.Д. Бабкін, Г.І. Балюк, В.В. Головченко, П.Б. Євграфов, М.І. Козюбра, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, А.Ф. Крижанівський, Є. В. Назаренко, Г.І. Неліп, М.І. Неліп, В.В. Оксамитний, М.П. Орзіх, Ю.М. Оборотов, П.М. Рабінович, В.М. Селіванов, В. Ф. Сіренко, С.С. Сливка, С.Р. Станік, В.І. Старенко та ін.

Мета статті – розкрити шляхи формування правосвідомості підлітків громадянськими організаціями.

Правове виховання є одним із напрямів загального процесу виховання, що містить у собі правову освіту, виховання поваги до чинних законів і норм права, формування активної позиції щодо протиправних і антигромадських дій. Правове виховання є головним чинником формування правосвідомості.

Правосвідомість – це сукупність поглядів, ідей, уявлень, упевненостей, почуттів, які виражають ставлення людей, соціальних груп до права, законності, правосуддя, їх уявлення про те, що є правомірним або неправомірним.

Причинами низької правосвідомості неповнолітніх є: низький рівень знань своїх прав; несформованість відповідного рівня морально-правової культури; дефектність, недоліки в дієвості права та розуміння цього неповнолітніми; неузгодженість між нормативно-правовою базою суспільства та механізмами її реалізації; відсутність чіткої системи формування правосвідомості [5].

Тому за сучасних умов існує нагальна потреба в цілеспрямованій систематичній правовиховній роботі серед неповнолітніх, від якої залежатиме не тільки стан правопорядку в державі, а й здоров'я нації. Для цього необхідно скоординувати зусилля всіх державних, громадських організацій, церкви, громадськості і спрямувати їх на здійснення правовиховної та профілактичної роботи. Позитивне вирішення цих питань сприятиме докорінному поліпшенню формування правосвідомості й правової культури в процесі правового виховання молодого покоління України.

Незважаючи на те, що проблема правового виховання постійно привертає велику увагу вчених, відчувається недостатність досліджень, які б розкривали роль молодіжних громадських організацій у формуванні правосвідомості підлітків.

Сучасні громадські організації не тільки надають можливість задовольнити особистісні потреби та інтереси молодих людей, а й сприяють формуванню ціннісних орієнтацій, соціального досвіду, визначенню соціального статусу молоді. Громадська організація як соціальний інститут суспільства є стійкою, організованою формою спільної діяльності молодих людей [4].

Молодіжні організації є специфічним інститутом соціалізації дітей, унікальним соціальним простором, особливістю виховного впливу якого полягає в тому, що він створює умови для засвоєння підлітками соціального досвіду (комплексу знань, умінь, навичок, відносин, необхідних для успішного особистісного й соціального становлення та подальшого розвитку) та реалізації потреб (найважливішою з яких є потреба в самореалізації, самовираженні, самоствердженні, самопізнанні й соціальному визначенні) і здібностей на основі своїх інтересів. У молодіжних організаціях ефективніше формується соціальна поведінка; виявляються й розвиваються інтелектуальні, комунікативні, організаційні здібності; формуються гуманні міжособистісні відносини з однолітками й дорослими. Вони дають змогу ефективно формувати соціально значущі характеристики підлітка за активного використання “соціального трикутника”: соціальна взаємодія з однолітками; соціальний авторитетний вплив дорослих (кваліфікованих працівників); соціальна самореалізація.

У зв’язку з цим діяльність Запорізької обласної молодіжної громадської організації “Молодіжна поліцейська академія” має на меті не тільки задоволення та захист законних, соціальних, економічних, творчих, вікових, духовних, спортивних та інших спільних інтересів членів організації, а й розповсюдження та пропаганду правових знань серед членів Організації з метою формування правової культури, громадянської свідомості та почуття високої відповідальності перед суспільством і державою, законслухняності, дисциплінованості.

Одним з головних напрямів діяльності цієї громадської організації є реалізація різних форм правоосвітньої діяльності серед учнів шкіл, гімназій і ліцеїв.

З метою підвищення рівня освоєння неповнолітніми правових норм суспільства в галузі знань своїх прав у роботі ЗОМГО “Молодіжна поліцейська академія” передбачена просвітницько-інформаційна діяльність. Така просвітницька робота здійснюється за допомогою різних форм і методів:

- лекцій, кіно- та відеолекторіїв, групових й індивідуальних бесід;
- організації тренінгових занять для осіб, які потребують посиленого педагогічного впливу;
- правової пропаганди та висвітлення інформації правового характеру через телебачення, радіо, пресу;

- здійснення просвітницько-інформаційних заходів серед учнів за місцем їх навчання;
- проведення виховних заходів під час дозвілля неповнолітніх у місцях їх масового збору та за місцем проживання;
- поширення друкованої інформації з відповідними роз'ясненнями.

Змістовне наповнення такої роботи має бути різним, залежно від віку, індивідуальних особливостей учнів, стану реальної ситуації в регіоні тощо. Головне завдання – забезпечити конкретні результати цілеспрямованої систематичної роботи, які полягають у такому: виховання в учнів поваги до законів; вироблення умінь і навичок неухильного їх дотримання; формування нетерпимого ставлення до правопорушень та злочинів; роз'яснення особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх за вчинення правопорушень та злочинів; прищеплення учням відповідального ставлення до свого здоров'я як значної особистісної й суспільної цінності; надання учням на доступному для їх сприйняття рівні переконливих знань про згубний характер захоплення наркотиками, алкоголем та токсичними речовинами.

Серед форм і методів роботи молодіжної організації з формування правосвідомості віддано перевагу активним методам, що сприяють прояву ініціативи та творчості, з дотриманням демократичного стилю взаємодії. Відповідно до цього, Запорізька обласна молодіжна громадська організація “Молодіжна поліцейська академія” задля досягнення мети своєї діяльності та реалізації завдань використовує такі методи й форми роботи, як: метод проектів, “мозковий штурм”, бесіда, круглий стіл, рольова гра, дискусії, аналіз проблемних ситуацій.

Метод проектів, як зазначає багато науковців, є одним з найбільш продуктивних у формуванні правосвідомості. Відомий український педагог Г. Ващенко називає проектний метод методом шукань, оскільки він спрямований на розвиток у підлітків творчих здібностей [1]. В основі цього методу лежить інтеграція та безпосереднє застосування набутих знань підлітків під час практичної діяльності.

Наведемо приклад застосування цього методу на основі реалізації проекту “Скажемо правопорушенням – Ні!”.

Метою цього проекту є підвищення рівня правосвідомості та зменшення проявів девіантної поведінки підлітків шляхом їх залучення до спільної діяльності зі створення зразків соціальної реклами.

Під час реалізації проекту вирішуються такі завдання: підвищити рівень інформованості молоді в питаннях профілактики девіантної поведінки за допомогою програми тренінгів та лекцій, спрямованих на формування правомірної поведінки; сформулювати новий погляд на соціальні проблеми за допомогою залучення до процесу створення зразків соціальної реклами учнів старших шкіл загальноосвітніх шкіл; організувати змістовне, спрямоване на профілактику девіантної поведінки, дозвілля підлітків.

Проектом передбачено роботу в три етапи.

На першому, підготовчому, етапі – переговори з адміністраціями шкіл щодо проведення проекту, вибір цільових класів, підбір матеріалів для лекційних і тренінгових занять, підготовка необхідних ресурсів.

Другий, основний етап, включає: правовий лекторій для учнів старших класів: “Право і відповідальність: гармонія єдності”, “Свобода кожного закінчується там, де починаються права іншого”, “Насильство: види та шляхи захисту”, “Один у дома...”, “Як поводитись з незнайомими людьми на вулиці”, “Коли межу дозволеного переступає підліток”, “Що таке відповідальність”, “Норми громадської поведінки” та тренінгові заняття “Права і відповідальність неповнолітніх”.

На третьому, заключному етапі, планується проведення конкурсу соціальної реклами “Скажемо правопорушенням – Ні!” серед команд запорізьких шкіл.

Цілі проведення конкурсу: залучення уваги широкої громадськості до проблем соціальної профілактики правопорушень; упровадження в суспільну свідомість цінностей законслухняної поведінки.

Завдання конкурсу: залучити молодь до процесу профілактики правопорушень; створити зразки ефективної соціальної реклами для формування громадської думки; знайти нові шляхи вирішення проблеми соціальної профілактики правопорушень.

Учасникам конкурсу для виконання конкурсної роботи пропонуються такі теми: правопорядок (“Закон очима молодих”), профілактика насильства в сім’ї, жорстокого поводження з дітьми (“Пам’ятай про тих, хто поряд з тобою” або “Територія, вільна від зла”), профілактика правопорушень майнового й насильницького характеру щодо неповнолітніх (“Живи спокійно, маля”), профілактика індивідуальної віктимності (“Як не стати жертвою”).

“Мозковий штурм” є найбільш вільною формою дискусії. Цей метод дає змогу вільно виражати свої погляди всім учасникам, які обговорюють цю проблему, використовуючи свої інтелектуальні можливості заради швидкого й ефективного вирішення нагальної проблеми. Головна функція “мозкового штурму” полягає в “генеруванні ідей”, а не в аналізі й обговоренні запропонованих учасниками рішень. Саме цей метод активно використовується членами організації під час щомісячних зустрічей з учнівським активом шкіл з приводу погодження статей до номерів газет ЗОМГО “Молодіжна поліцейська академія”, обговорення проблем круглого столу тощо.

Під час проведення навчальних тренінгів застосовуються такі методи й форми роботи, як бесіда, дискусія, гра та аналіз проблемних ситуацій.

Бесіди під час тренінгових занять допомагають підліткам краще зорієнтуватися в поняттях “порядок”, “закон”, “права”, “обов’язки”, “відповідальність”, “порушення” та “злочин”; привернути увагу до явищ суспільного життя, оцінювання подій та вчинків; сформулювати відповідальне ставлення до навколишньої дійсності. Водночас, при проведенні бесід підліткам рекомендують ознайомитись із літературою з відповідної теми, що сприяє веденню відкритого діалогу й активізує їх у процесі розмови. Для обговорення можна

запропонувати такі теми, як “Відповідальність неповнолітніх та її види”, а також “Покарання неповнолітніх у разі вчинення злочину”.

Метод аналізу проблемних ситуацій активно використовується під час проведення вправ “Не зашкодь собі”, “Твоя відповідальність”, “Комендантська година”.

Дієвим методом роботи під час тренінгів є рольова гра. Це спосіб розширення, набуття досвіду учасниками гри шляхом створення ситуації, у якій потрібно прийняти роль когось із учасників, а потім знайти спосіб чи шлях, який би дав змогу привести цю ситуацію до логічного завершення [2].

Формуванню правової культури та правосвідомості як її складової сприяє проведення й інших заходів, таких як:

- круглі столи на правову тематику “Знаємо та реалізуємо свої права”, “Свобода і відповідальність”, “Яким має бути сучасний захисник правопорядку?”;
- відвідування історичних місць м. Запоріжжя;
- проведення спортивних змагань на території навчального центру ГУМВС України в Запорізькій області з нагоди святкування Дня захисту дітей та Дня міліції України;
- перегляд показових виступів з демонстрацією прийомів ведення рукопашного бою та самозахисту, виступів кінологічної служби;
- екскурсії до музеїв міліції, зброї;
- зустрічі із представниками правоохоронних органів.

Проведення зазначених заходів важко переоцінити. Під час таких зустрічей здійснюється формування правосвідомості школярів, у процесі якого відбувається засвоєння неповнолітніми правових цінностей, знань, умінь, що створює основу їх правової компетенції.

Висновки. Отже, молодіжні організації дають можливість максимально реалізуватися кожній особистості, сприяють усвідомленню підлітком свого місця в суспільстві та світі, оскільки в основу їх побудови покладено самоврядні форми діяльності.

Використання різних форм і методів роботи з формування правомірної поведінки дає підліткам змогу не тільки механічно засвоїти інформацію, а й самостійно здобути знання. Вони сприяють розвитку в учнів здатності до самоорганізації, формуванню високого рівня політичної, економічної, правової, моральної культури, готовності до співпраці, схильності до творчої діяльності, толерантності, терпимості, вміння вести діалог. Підлітки засвоюють норми-заборони та норми-права, набувають навичок правомірних дій щодо вибору способів і засобів задоволення своїх потреб, досягнення цілей, реалізації намірів.

Список використаної літератури

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 192 с.
2. Зверева И.Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / І.Д. Зверева. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 316 с.

3. Корпач Н.І. Формування громадянської позиції підлітків в процесі соціалізації в дитячих громадських організаціях / Н.І. Корпач // Соціальна педагогіка. Управління : зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 298–302.

4. Поліщук Ю.Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні / Ю.Й. Поліщук ; за ред. Н.Г. Ничкало. – Т. : ТНПУ, 2005. – 432 с.

5. Фіцула М.М. Правове виховання учнів : навч.-метод. посіб. / М.М. Фіцула. – К. : ІЗМН, 1997. – 148 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014.

Турская О.В. Формирование правосознательности подростков в работе молодежных общественных организаций

В статье исследуется процесс формирования правовой сознательности у подростков в работе молодежных общественных организаций. Раскрывается практический опыт работы Запорожской областной молодежной общественной организации “Молодежная полицейская академия” по формированию правосознания в учащихся запорожских школ.

Ключевые слова: формирование, правосознательность, правовая культура, молодежная общественная организация, формы и методы работы.

Turska O. Organizational leisure practices as an integral part of training for future social educator

The article investigates the process of formation of legal awareness among adolescents in the work of youth organizations. The author reveals the practical experience of Zaporozhye regional youth organization “Youth Police Academy” on the formation of students’ sense of justice in Zaporozhye schools.

The aim of the organization is to create a legal culture of civic consciousness and high sense of responsibility to society and the state, law-abiding, self-discipline among children.

With a view to improve the development of minors legal norms of the society in terms of knowledges of their rights in the work Zaporozhye regional youth organization “Youth Police Academy” provides educational and informational activities (lectures, organizing training sessions, the implementation of educational and awareness-raising activities among students at their place of education, conducting educational activities in leisure time minors). Analyzed effective forms and methods of forming part of the personality traits, such as project-based learning, “brainstorming”, a conversatio, a round table, role play, discussions, analysis of problem situations. Using these methods contribute to the development of students’ ability to organize themselves, in higher levels of legal, moral culture, readiness for cooperation, tolerance, the ability to engage in dialogue.

Key words: formation, legal culture, youth organization, forms and methods of work.